

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

مروری بر الزامات حذف صفر از پول ملی

تجربه سایر کشورها نشان می‌دهد سیاست حذف صفر از پول ملی، لزوماً به نتایج مطلوبی منتهی نخواهد شد و موفقیت یا عدم موفقیت آن در گرو الزاماتی است که پیش و پس از اجرای طرح ضروری است. این سیاست معمولاً در کشورهایی موفق بوده که پیش از اجرای طرح، تحت یک بسته سیاستی اقدام به اصلاحات اقتصادی نموده و پس از اجرای طرح نیز برنامه‌های ثبات‌ساز را پیاده کرده‌اند. به نظر می‌رسد این سیاست به تنهایی نمی‌تواند راهکاری برای رفع مسائل موجود باشد و توجه به الزامات آن عاملی تعیین‌کننده است که در ادامه بر اساس تجربه سایر کشورها به آنها اشاره خواهد شد.

تهیه شده توسط مسارچی‌نژاد

بیان مساله

سیاست‌های پولی دولت‌ها از جمله موضوعات مهمی است که در مطالعات کلان اقتصادی به واسطه تبعات آتی اثرگذار آنها همواره مورد توجه قرار می‌گیرد. طبیعتاً، اهمیت این موضوع در زمان بحران‌های مالی و اقتصادی بیش از پیش افزایش می‌یابد. تغییر واحد پول ملی به شکل حذف صفرهای پول، از روش‌هایی است که در اقتصادهای مختلف متناسب با شرایط آنها در زمان اجرای سیاست، نتایج متفاوتی را در پی داشته است. در برخی کشورها که حذف صفر از پول ملی در شرایط باثبات اقتصادی و با لحاظ نمودن الزامات مورد نیاز قبل از اجرای طرح و برنامه‌های پس از اجرای طرح، صورت گرفته، نتایج مثبتی را دربرداشته است، اما در برخی اقتصادها که تصمیم سیاست‌گذار برای اجرای این سیاست، عمدتاً به دلیل بحران‌های اقتصادی به وجود آمده مانند ابرتورم یا کسری بودجه شدید دولت بوده، معمولاً نتایج مثبتی را در پی نداشته است.

اهداف اقتصادی

کشورهای گوناگون با اهداف متفاوتی اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کرده‌اند، اما تجربه سایر کشورها نشان می‌دهد این سیاست عمدتاً با یکی یا مجموعه‌ای از اهداف اقتصادی زیر صورت گرفته است:

- کاهش نرخ تورم و انتظارات تورمی
- تقویت ارزش پول ملی
- جلوگیری از خروج سرمایه
- رفع کسری بودجه دولت
- تقویت حساب جاری

الزامات

بر اساس تحقیقات صورت گرفته، حذف صفر از پول ملی طی ۵۰ سال گذشته یکی از سیاست‌های پولی برخی کشورها بوده است. این ابزار سیاستی هم به لحاظ اثرات روان شناختی داخلی و هم اثرات بین‌المللی بسیار حائز اهمیت است. اگرچه ممکن است مزایای کوتاه مدت و بلندمدتی را به همراه داشته باشد، اما موفقیت یا عدم موفقیت این سیاست به عوامل مختلفی به لحاظ زمان اجرا و جنبه‌های فنی آن بستگی دارد.

با توجه به اثرات مهم این سیاست بر متغیرهای خرد و کلان اقتصادی از جمله نرخ تورم، فراهم کردن زیرساخت‌های لازم پیش از اجرای این طرح از یک سو و اعمال سیاست‌های ثبات‌ساز (پس از اجرای طرح از سوی دیگر ضروری است. کشورهایی مانند ترکیه که ضمن فراهم کردن زیرساخت‌های لازم، به همراه یک بسته سیاستی نسبت به حذف صفر از پول ملی خود اقدام کردند و بعد از اجرای طرح نیز برنامه ثبات‌ساز را پیاده کردند، در این سیاست موفق بودند، اما کشورهایی مانند برزیل

^۱Stabilization program

معاونت بررسی های اقتصادی

که قبل از ایجاد ثبات در اقتصاد، اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کردند، طی هشت سال، چهار بار با شکست مواجه شدند.

حذف صفر از پول ملی، علاوه بر هزینه‌های اجتماعی که در جهت تغییر عادات جامعه به همراه دارد، هزینه‌های اقتصادی ناشی از فراهم کردن الزامات فنی طرح را نیز به دولت تحمیل می‌کند. از جمله این هزینه‌ها می‌توان به هزینه تغییر سیستم‌های پرداخت، سیستم‌های حسابداری، سوابق آماری و جمع‌آوری پول‌های قبلی اشاره کرد.

تجربه سایر کشورها

- آلمان، اولین کشوری است که پس از یک دوره ابرتورمی، اقدام به حذف ۱۲ صفر از پولی ملی خود در سال ۱۹۲۳ کرد.
- تجربه سایر کشورها نشان می‌دهد زمان اجرای این طرح بسیار حائز اهمیت است؛ به گونه‌ای که کشور ترکیه از سال ۱۹۹۸، در نظر داشت چنین سیاستی را اعمال کند، اما هفت سال بعد، زمانی اقدام به این کار کرد که در حال پیوستن به اتحادیه اروپا بود. در عین حال؛ کشورهایی مثل برزیل و آرژانتین، چندین بار در شرایط ابرتورمی، اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کردند (۱۸ بار برزیل طی ۶ مرحله و ۱۲ بار آرژانتین طی ۴ مرحله) و هر بار با شکست روبه رو شدند که از دلایل آن ضعف ساختار اقتصادی این کشورها پیش از اجرای طرح بوده است.
- برخی کشورها همزمان با سیاست حذف صفر از پول ملی خود، نام واحد پول ملی خود را تغییر دادند و یا یک واژه جدید به آن افزودند. ترکیه، رومانی، بلاروس، لهستان و روسیه از جمله این کشورها به شمار می‌روند.
- از جمله کشورهایی که طی بیست سال اخیر اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کرده و موفق نیز بوده‌اند، می‌توان به ترکیه و رومانی اشاره کرد که به ترتیب در سال ۲۰۰۵، سیاست حذف ۶ صفر و ۴ صفر از پول ملی خود را اعمال کرده‌اند.
- ترکیه و رومانی در زمانی اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کردند که شرایط اقتصادی با ثباتی در این کشورها حکمفرما بود و نرخ تورم، تک رقمی و رشد اقتصادی مثبتی را تجربه می‌کردند. وجود این شرایط باعث شد تا کاهش صفر، نتایج مثبتی داشته باشد و در سال‌های بعد از اجرا، افزایش معناداری در تورم صورت نگرفت تا دولت‌های این کشورها مجدداً نیاز به حذف صفر داشته باشند.
- ضمناً همزمان با اجرای سیاست حذف صفر از پول ملی در ترکیه، یک بسته اصلاحات اقتصادی نیز در این کشور اعمال شد و طی گزارشی در سال ۲۰۰۵، چارچوب این بسته برای صندوق بین‌المللی پول شرح داده است. به طور خلاصه، برای شروع این اصلاحات اقتصادی در گام اول مقرر گردید این کشور اقدام به کنترل منابع مالی و کاهش نسبت خالص بدهی‌ها به تولید ناخالص داخلی به حدود ۱۰ درصد نماید. سپس سیاست‌های مالی را که در جهت کنترل کسری حساب جاری است، ادامه دهد تا این سیاست منجر به تولید منابع مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری، رشد و ادامه روند نزولی نرخ بهره شود. در گام دوم، پس از دستیابی به ثبات اقتصاد کلان، این کشور بر روی بهبود

معاونت بررسی های اقتصادی

کیفیت مخارج دولت و مالیات متمرکز شد تا بتواند تعدیل مالی خود را پایدارتر سازد. مقرر گردید برای دستیابی به این هدف، در یک برنامه اصلاح ساختاری منابع را به سمت رشد بیشتر سرمایه‌گذاری‌های عمومی هدایت کند و اصلاحات مالیاتی اعمال نماید. در گام سوم، دولت و بانک مرکزی می‌باید پشتیبانی خود را از روند کاهش تورم و ثابت نگه داشتن آن در سطح ارقام تک‌رقمی ادامه دهند، که برای رسیدن به این هدف، می‌باید مطابق با اتحادیه اروپا به انضباط مالی و حفظ استقلال بانک مرکزی متعهد باشند. در گام چهارم مقرر گردید این کشور برای حفظ ثبات در بخش مالی، یک قانون جدید مالی را معرفی نماید. در قدم پنجم نیز این کشور می‌باید برنامه جامع اصلاحات را برای بهبود اوضاع سرمایه‌گذاری، بهبود چشم انداز رشد میان مدت ترکیه و پایین آمدن بیکاری معرفی نماید و در نهایت کشور ترکیه می‌باید به عنوان بخشی از استراتژی خود برای افزایش مقاومت در برابر شوک‌های خارجی و خارج شدن از حمایت مالی صندوق، به تقویت موقعیت ذخیره بین‌المللی خود ادامه دهد. بنابراین، به نظر می‌رسد تنها حذف صفر از پول ملی ترکیه منجر به بهبود وضعیت اقتصادی این کشور نشده؛ بلکه اقدامات اصلاحی دیگری نیز با آن همراه بوده است.

- لهستان نیز از جمله کشورهایی است که در سال ۱۹۹۵ اقدام به حذف ۴ صفر از پول ملی خود کرد و در اجرای این سیاست نیز موفق بوده است. نرخ تورم این کشور دو سال پیش از اجرای سیاست حذف صفر، ۳۵٫۳ درصد بود که بعد از کاهش بیش از ۷ واحد درصدی آن در سال ۱۹۹۵، اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کرد و نرخ تورم بعد از اجرای طرح در سال ۱۹۹۷ به ۱۴٫۹ درصد رسید. کشور ترکیه، برای حذف صفر از پول ملی خود طی سال‌های بعد، کشور لهستان را الگوی سیاست‌های خود قرار داد. هدف کشور لهستان از اجرای این سیاست، تقویت پول ملی و کاهش نرخ تورم بود که برای دستیابی به آن تلاش کرد پیش از حذف صفر از پول ملی خود، به سیاست‌های اقتصاد آزاد، جامعه عمل پیوشاند.

- در سال ۱۹۹۸، روسیه برای خروج از بی‌ثباتی اقتصادی، تقویت پول ملی و جلوگیری از خروج سرمایه کشور اقدام به حذف ۳ صفر از پول ملی خود کرد که به نظر می‌رسد در این راه با شکست روبه رو شده است. یکی از دلایل شکست این کشور در اعمال سیاست حذف صفر از پول ملی این است که اقتصاد کشور دچار رکود و رشد اقتصادی منفی ۵٫۳ درصدی بود ضمن اینکه این اقدام در مدت زمان کوتاهی صورت گرفت، لذا مردم و برخی بانک‌ها نتوانستند طی این مدت آمادگی لازم برای این کار را کسب کنند.

- یکی از موضوعاتی که در اعمال این سیاست، مورد توجه کشورها بوده؛ زیرساخت‌ها و الزاماتی است که برای حذف صفر از پول ملی مورد نیاز است. به عنوان نمونه؛ کشور رومانی پیش از اجرای طرح، زیرساخت‌های لازم را از طریق اقداماتی همچون بازنگری قانون و تبیین ضرورت‌ها، ایجاد هماهنگی در نظام‌های حسابداری، نرم‌افزارها، خودپردازها و تبلیغات جامع در رسانه‌ها، فراهم کرد و برخی کشورها نیز بازه‌ای را برای اجرای آزمایشی این طرح در نظر گرفتند.
- از مهم‌ترین مولفه‌هایی که به نظر می‌رسد در موفقیت یا عدم موفقیت این اقدام اثرگذار است، سیاست ثبات‌ساز است که پس از اجرای طرح حذف صفر و معمولاً در قالب بسته‌های سیاستی در سطوح تورمی گوناگون به کار گرفته می‌شود. این سیاست باعث می‌شود کشورها قادر باشند همچنان سیاست‌های کاهش نرخ تورم خود را ادامه دهند،

معاونت بررسی های اقتصادی

رشد اقتصادی خود را بهبود داده و توان بازپرداخت وام های خارجی را پیدا کنند. از جمله کشورهایی که سیاست های ثبات ساز را پس از اجرای طرح حذف صفر از پول ملی به کار گرفتند و موفق نیز بودند، می توان به اسرائیل و ترکیه اشاره کرد. در اسرائیل، پس از مدت کوتاهی از اجرای سیاست های ثبات ساز، سیاست های اصلاح نرخ ارز صورت گرفت.

حذف صفر از پول ملی ایران

در نشست ۹ مرداد ۱۳۹۸ هیات دولت لایحه «تغییر واحد پول ایران از ریال به تومان و حذف چهار صفر» تصویب شد. براساس این طرح واحد پول ملی جدید تحت عنوان «تومان» تعریف می شود که هر «تومان» معادل ۱۰ هزارریال فعلی و ۱۰۰ «ریال جدید» خواهد بود.

توجیحاتی که در رابطه با تغییر واحد پولی و حذف صفر عنوان شده این است که وجود تورم مزمن و کاهش قدرت خرید واحد پول ملی مشکلاتی از قبیل افزایش قابل توجه حجم اسکناس در گردش، استفاده از ارقام بزرگ در مبادلات ساده روزمره و مسائل محاسباتی ناشی از آن، خارج شدن مسکوکات از چرخه مبادلات اقتصادی، افت حیثیت ظاهری پول ملی در مقایسه با سایر اسعار بین المللی، عدم استفاده از نام واحد پول رسمی (ریال) و جایگزینی آن با واژه غیررسمی را به دنبال داشته و با اجرای طرح حذف ۴ صفر از پول ملی ضمن تسهیل و بازیابی نقش ابزارهای پرداخت نقد در تبادلات پولی داخلی و کاهش هزینه های چاپ و نشر اسکناس و مسکوک، کارآمدی نظام پولی جدید طی سال های آتی استمرار یافته و نرخ برابری واحد پول ملی با ارزهای جهان روا در کوتاه مدت آثار روانی مثبتی به همراه خواهد داشت.

اخیراً، رئیس کل بانک مرکزی ایران نیز در حاشیه نشست کمیسیون اقتصادی در تاریخ ۱۵ مرداد ۱۳۹۸ موضوع ارائه لایحه حذف چهار صفر از پول ملی را عنوان و دلیل آن را پاسخ به عرف و حفظ ظاهر پول ملی، عنوان کرده است. طبق نظر وی، در زندگی مردم عملاً استفاده از ریال مطرح نبوده و اکثریت مردم از واحد تومان در مبادلات خود استفاده می کنند. این اقدام برای دولت هزینه ای در بر نخواهد داشت چرا که هر ساله ۷۰۰ میلیون اسکناس امحاء و چاپ مجدد می شود و همچنین حذف چهار صفر از پول ملی بر روی تورم تاثیری نخواهد داشت. در یک دوره گذار دو ساله فرآیند تبدیل ریال به تومان انجام خواهد پذیرفت و ریال و تومان همزمان در کشور موجود خواهد بود تا مردم با مشکل روبه رو نشوند. ریال به تدریج از گردش های مالی حذف و تومان جایگزین ریال خواهد شد.

همانطور که به نظر می رسد، برخی کارشناسان بر این باورند که حذف ۴ صفر از پول ملی هیچ تاثیر مثبتی بر اقتصاد کشور و معیشت مردم نخواهد داشت. بعنوان مثال محمد طیبیان عنوان می کند که هزینه چاپ میلیون ها برگ اسکناس و ضرب میلیون ها سکه جدید، به معضل جدیدی تبدیل خواهد شد، از سوی دیگر برای مدتی سردرگمی در تنظیم حساب های مالی و تعهدات مالی دولت و بخش خصوصی ایجاد خواهد شد. در برخی از کشورها چنین اقداماتی انجام شده ولی به عنوان بخشی از یک رفرم و اصلاح اقتصادی واقعی بوده است. داوود سوری، نیز بیان می کند که اگر مسئولان بانک مرکزی با استفاده از تجربه کشورهای دیگری که اقدام به حذف صفر از پول ملی خود کرده اند، چنین تصمیمی

معاونت بررسی های اقتصادی

گرفته‌اند، باید بدانند کشورهای مورد نظر، این اقدام را در کنار سیاست‌های ساختاری دیگری که زمینه حذف صفر از پول ملی را فراهم می‌کند انجام داده‌اند، نه اینکه بدون حل مشکلاتی مانند تورم، نقدینگی، بیکاری و... صفرهای پول ملی را حذف کنند. عباس شاکری نیز بر این باور است که حذف صفر از پول ملی نمی‌تواند موجبات آرامش افکار عمومی را فراهم کند زیرا مردم خواهان تغییر قیمت‌ها متناسب با درآمدهایشان هستند و اجرای این سیاست با وجود کاهش ۷۰ درصدی قدرت خرید مردم نمی‌تواند موجبات رضایت مردم را فراهم نماید.

نتایج

- بر اساس تجربه سایر کشورها، سیاست حذف صفر از پول ملی، لزوماً به نتایج مطلوبی منتهی نخواهد شد و موفقیت یا عدم موفقیت آن در گرو الزاماتی است که پیش و پس از اجرای طرح ضروری است. این سیاست معمولاً در کشورهایی موفق بوده که پیش از اجرای طرح، تحت یک بسته سیاستی اقدام به اصلاحات اقتصادی نموده و پس از اجرای طرح نیز برنامه‌های ثبات‌ساز را پیاده کرده‌اند. بنابراین، به نظر می‌رسد در شرایط فعلی اقتصاد ایران با وضعیت عدم ثبات اقتصادی، نرخ تورم بالا، عدم ثبات در تصمیم‌گیری سیاست‌گذار و بدون توجه به الزامات طرح، زمینه برای اعمال سیاست حذف صفر از پول ملی کشور مساعد نیست و این سیاست به تنهایی نمی‌تواند راهکاری برای رفع برخی از مسائل موجود باشد و چه بسا با توجه به تجارب اقتصادهای ناموفق در اجرای این طرح، ممکن است بحران‌های بعدی به ویژه به لحاظ افزایش بیشتر سطح عمومی قیمت‌ها را به همراه داشته باشد.
- برای اعمال این سیاست، پاره‌ای از الزامات فنی این طرح از جمله تغییرات سیستم‌های پرداخت، سیستم‌های حسابداری، سوابق آماری و جمع‌آوری پول‌های قبلی از گردش، هزینه‌هایی را برای دولت در برخواهد داشت که در این شرایط با توجه به کسری بودجه دولت و بدون پیش‌بینی منابع لازم برای آن نیاز به بررسی بیشتری دارد.

جدول ۱. خلاصه‌ای از تجربه کشورها در حذف صفر از پول ملی

نام کشور	نوع سیاست	سال اجرا	نرخ تورم سال اجرا	رشد اقتصادی سال اجرا	هدف اجرا	نرخ تورم دو سال پیش از اجرا (درصد)	نرخ تورم دو سال پس از اجرا (درصد)	رشد اقتصادی دو سال قبل از اجرا (درصد)	رشد اقتصادی دو سال پس از اجرا (درصد)	موفقیت	دلایل موفقیت	عدم موفقیت
ترکیه	حذف ۶ صفر	۲۰۰۵	۸.۲	۹	رشد قوی، حساب جاری خارجی پایدار و کاهش تورم	۲۵.۳	۸.۸	۵.۶	۵	*	اجرای برنامه جامع ثبات‌سازی	
لهستان	حذف ۴ صفر	۱۹۹۵	۲۷.۹	۶.۷	تقویت پول ملی، کاهش نرخ ارز و کاهش تورم	۳۵.۳	۱۴.۹	۴.۳	۷.۱	*	آزادسازی اقتصادی قبل از حذف صفر	
اوکراین	حذف ۵ صفر	۱۹۹۶	۸۰.۲	-۹.۹	مهار تورم و کسری بودجه	۸۹۱.۲	۱۰.۶	-۲۲.۸	-۱.۸			
روسیه	حذف ۳ صفر	۱۹۹۸	۲۷۷	-۵.۲۴۵	خروج از بی ثباتی اقتصادی، کاهش نرخ ارز و افزایش قدرت پول ملی، جلوگیری از خروج سرمایه	۴۷.۷	۲۰.۷۷۶	-۳۶.۰۸	۱۰۰.۴۶			*
بلغارستان	حذف ۳ صفر	۱۹۹۹	۲.۶	-۰.۵	کاهش نرخ ارز و تورم	۱۰۶۱.۲	۷.۴	-۱.۶	۳.۸			
رومانی	حذف ۴ صفر	۲۰۰۵	۹	۴.۲	افزایش قدرت پول ملی	۱۵.۴	۴.۸	۵.۵	۶.۹	*	تبلیغات جامع در رسانه‌ها، بازنگری قانون و ایجاد ضرورت‌ها، ایجاد هماهنگی در سیستم‌های حسابداری و نرم افزارها و خودپردازها	
آرژانتین	حذف ۴ صفر	۱۹۹۲	-	۱۰.۳	-	-	-	-۱.۳	۵.۸			*
برزیل	حذف ۳ صفر	۱۹۹۴	۲۰۷۵.۸	۵.۸	-	۹۵۲	۱۵.۸	-۰.۶	۰.۲			*

منابع:

- Bayir, I. (2012). Currency Reform in Turkey and Lessons from Re Denomination and Euro Changeover.
- Chaban, M. (1999). Ukraine's Currency Crisis in September-August 1998: Financing A Budget Deficit Through Debt.
- International Monetary Fund. (2005). Turkey: Letter of Intent and Memorandum of Economic and Financial Policies.
- Ioana, D. (2009). The National Currency Re-Denomination Experience in Several Countries – A Comparative Analysis.
- Manikowski, P. (2017). Analysis of the denomination structure of the Polish currency in the context of the launch of the new 500zloty banknote. *Bank and credit*, 48(5), 495-530.
- The Central Bank of the Russian Federation. (1999). Annual report 1998.